

Przewlekłość postępowania a konieczność zasięgnięcia opinii biegłego w sprawach karnych — uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*

GRZEGORZ KOPCZYŃSKI

ORCID: 0000-0001-8735-5346

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

Niniejsza publikacja ma na celu zwrócenie uwagi na zagadnienia praktyczne związane z udziałem biegłych w postępowaniach karnych w aspekcie terminowego i należytego wykonywania przez nich opinii w świetle zagwarantowanego prawa stron do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Celem poniższej publikacji jest również zwrócenie uwagi na przedłużający się brak kompleksowej ustawowej regulacji instytucji biegłego sądowego i wynikające z tego konsekwencje dla efektywności postępowań sądowych z udziałem biegłych.

Słowa kluczowe: biegły, rozsądny termin, przewlekłość postępowania, rzetelny proces, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejski Trybunał Praw Człowieka

Uwagi ogólne

Przewlekłość postępowania jest nadal istotnym problemem polskiego wymiaru sprawiedliwości. W wymiarze społecznym zarówno długotrwałe procesy, jak i przewlekłość postępowań kształtują negatywny obraz wymiaru sprawiedliwości w społeczeństwie. W wymiarze ekonomicz-

nym skargi na przewlekłość postępowania powodują generowanie dodatkowych kosztów, które są pokrywane przez Skarb Państwa. Skutkiem długotrwałego procesu może być naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. W konsekwencji może to doprowadzić do wniesienia skargi na przewlekłość postępowania w ramach polskiego porządku prawnego, jak również stanowić podstawę do złożenia skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) na przewlekłość postępowania. Należy mieć na uwadze, że w świetle prawa polskiego *de lege lata* skuteczność wniesienia do ETPC skargi na przewlekłość postępowania uwarunkowana jest wyczerpaniem krajowej drogi prawnej¹. Konieczność zasięgnięcia opinii biegłego może doprowadzić do przewlekłości postępowania, co jest często związane z trudnościami w pozyskiwaniu biegłych, długim czasem oczekiwania na ekspertyzę czy też brakiem właściwej współpracy organu procesowego z biegłym. Przyczyny takiego stanu rzeczy mają charakter wielowymiarowy. Z jednej strony można zwrócić uwagę na powody natury systemowej leżące w organizacji wymiaru sprawiedliwości, a zwłaszcza w uregulowaniach dotyczących biegłych sądowych. Z drugiej strony należy zwrócić uwagę na przyczyny leżące po stronie organu procesowego zlecającego wykonanie ekspertyzy, a w szczególności mające swoją genezę w nieprawidłowej współpracy organu procesowego z biegłymi czy też w nienależytym nadzorze nad biegłymi. Należy zauważyć, że w aktualnym stanie prawnym nie ma aktu prawnego rangi ustawowej, który normowałby w sposób kompleksowy zasady weryfikacji kwalifikacji i naboru na listy biegłych sądowych. Regulacje prawne dotyczące trybu ustanawiania biegłych sądowych, pełnienia przez nich czynności czy zwalniania z funkcji zostały szczegółowo określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych². W przepisach tych zawarte są uregulowania fragmentaryczne, niedostosowane w pełni do aktualnej sytuacji gospodarczej. Pomimo zatem wielu inicjatyw dotyczących kompleksowego uregulowania instytucji

¹ P. Złamańczuk, *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania w procesach medycznych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 4, s. 12.

² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133).

biegłych sądowych w akcie prawnym rangi ustawowej nadal obowiązują przepisy, które już nie przystają do aktualnych potrzeb. W dalszym ciągu występują problemy związane z niedostatkiem ekspertów, zwłaszcza tych o wąskich specjalnościach, wciąż występuje brak możliwości weryfikacji wiedzy specjalistycznej u osób, które chcą zostać biegłymi sądowymi. Problemy te wprost wpływają na długość postępowania i na jakość wykonywanych opinii. Eksperci zaś nadal narzekają na niskie stawki wynagrodzenia za wykonywane ekspertyzy. Nadzieje pokładane są w nowych regulacjach prawnych dotyczących biegłych sądowych, które wciąż są procedowane i funkcjonują na etapie projektu. Od wielu już lat zarówno ze strony środowiska prawniczego, jak i ze strony środowiska eksperckiego słychać głosy domagające się opracowania aktu prawnego regulującego kwestie powoływania biegłych sądowych i weryfikowania ich kwalifikacji w celu zapewnienia obywatelom, których sprawy są rozstrzygane przez sądy powszechne, dostępu do ekspertów o najwyższych kwalifikacjach merytorycznych i etycznych. Należy zauważyć, że już w roku 2006 został przedstawiony Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej V kadencji projekt ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw wraz z projektami aktów wykonawczych³. Już wówczas uznano, że taka kompleksowa regulacja będzie miała fundamentalne znaczenie dla właściwej realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości. W roku 2014 projekt założeń ustawy o biegłych sądowych został skierowany do konsultacji społecznych i uzgodnień międzyresortowych. Założeniem tego projektu było stworzenie mechanizmów pozwalających na dobór fachowych, odpowiedzialnych i bezstronnych osób do wykonywania obowiązków biegłych w postępowaniu sądowym. Regulacje prawne dotyczące biegłych sądowych nadal są procedowane i funkcjonują na etapie projektu.

Przyczyną długotrwałego postępowania z udziałem biegłych mogą być również problemy wynikające z nieprawidłowej współpracy organu procesowego z biegłym, w tym z braku właściwego nadzoru nad terminowością czynności wykonywanych przez biegłych czy też z beczynno-

³ Projekt ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw wraz z projektami aktów wykonawczych przekazany do Sejmu 22 grudnia 2006 roku. Druk nr 1286.

ści organu procesowego w sytuacji wystąpienia opóźnień w wykonaniu opinii.

W szczególności należy tutaj wskazać na problemy mogące wynikać z:

1) braku sprawowania właściwego nadzoru w zakresie przekazywania akt biegłym;

2) nieprzestrzegania treści przepisu art. 194 Kodeksu postępowania karnego (dalej: kpk) nakazującego między innymi wskazywanie biegłym terminu dostarczenia opinii;

3) braku właściwej współpracy z biegłym podczas określania przedmiotu i zakresu ekspertyzy;

4) braku należytego nadzoru ze strony organu powołującego biegłego, czy to prokuratora, czy sędziego referenta, nad wydanym postanowieniem o powołaniu biegłego, co przejawia się najczęściej w bezczynności w zakresie podejmowania niezbędnych czynności w przypadku przekroczenia tego terminu i opóźnienia w wydaniu opinii;

5) braku podejmowania właściwych kroków w sytuacji niestawienia się biegłych na wyznaczone terminy rozpraw;

6) braku koncentracji materiału dowodowego w sytuacji powołania kilku biegłych do sprawy;

7) zasięgania przez sądy kolejnych opinii w sytuacji braku podjęcia jakichkolwiek czynności celem wyjaśnienia wątpliwości i ewentualnych wad w już złożonych opiniach.

Wskazane wyżej uchybienia skutkują tym, że w postępowaniach z udziałem biegłych występują opóźnienia w opracowaniu opinii, mogące prowadzić do przewlekłości postępowania.

Przewlekłość postępowania

Według ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (dalej: ustawa o skardze) z przewlekłością mamy do czynienia wówczas, gdy postępowanie w danej sprawie trwa dłużej, niż jest to konieczne do wyjaśnienia tych okoliczności faktycznych i prawnych, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, albo dłużej, niż jest to konieczne do załatwienia sprawy egzekucyjnej lub innej dotyczącej wykona-

nia orzeczenia sądowego (art. 2 ust. 1 ustawy o skardze)⁴. W literaturze podaje się, że przewlekłość to długotrwałe zaniechanie, podejmowanie nieefektywnych czynności, jak też podejmowanie pozornych czynności⁵. Na gruncie polskiego orzecznictwa sądowego przyjmuje się, że przewlekłość będzie zachodzić, gdy postępowanie jest długotrwałe i rozwlekłe, a trwa ponad konieczność podjęcia czynności niezbędnych do zakończenia sprawy, pozostających w związku przyczynowym z działaniem lub zaniechaniem organu⁶. Przez przewlekłość postępowania naruszone zostaje prawo strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, które zostało zagwarantowane na gruncie zarówno prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego. Prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie zostało zagwarantowane w art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁷, gdzie wskazano, że każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. W przepisach polskiego prawa krajowego prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie (bez nieuzasadnionej zwłoki) zostało zagwarantowane w Konstytucji i przepisach poszczególnych procedur. Według Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd” (art. 45 ust. 1)⁸. Przepisy procedury karnej również nakazują takie ukształtowanie postępowania karnego, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w roz-

⁴ Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2004 r. Nr 179, poz. 1843 ze zm., tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1725).

⁵ Zob. *Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2010, Legalis.

⁶ Zob. postanowienie SO w Gliwicach z dnia 4 września 2018 roku, III S 199/18, LEX nr 2589656, i przytoczone tam orzecznictwo.

⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

sądnym terminie (art. 2 § 1 pkt 4 kpk)⁹. Prawo do rozstrzygnięcia sprawy przez sąd bez nieuzasadnionej zwłoki zostało również uznane przez Trybunał Konstytucyjny za istotny element konstytucyjnego prawa do sądu¹⁰. W doktrynie podkreśla się, że nadanie tak dużego znaczenia problemowi „rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki” świadczy o jego istotności dla poszanowania gwarancji praw jednostki i zaufania do organów państwa¹¹. Prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie jest także jednym z podstawowych elementów prawa do rzetelnego procesu¹². W orzecznictwie ETPC wskazuje się, że „rozsądny termin” postępowania musi zostać określony w świetle wszystkich okoliczności danej sprawy, a oceny czasu trwania postępowania należy dokonać na podstawie takich kryteriów jak:

- 1) złożoność sprawy, w tym stopień jej zawikłaności;
- 2) postępowanie samego skarżącego — jego zachowanie, możliwość przyczynienia się skarżącego do przewlekłości postępowania;
- 3) postawa właściwych organów sądowych rozpoznających sprawę;
- 4) znaczenie przedmiotu postępowania dla skarżącego, niektóre bowiem sprawy ze względu na ich charakter, chociażby stan zdrowia oskarżonego czy pozbawienie wolności, wymagają szczególnej staranności i szybkiego rozstrzygnięcia¹³.

Każde z tych kryteriów powinno być rozważane oddzielnie. Następnie należy zaś dokonać oceny ich skumulowanego efektu¹⁴. Polska ustawa o skardze przyjmuje, że aby stwierdzić, czy w sprawie doszło

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

¹⁰ Postanowienie TK z dnia 30 października 2006 roku, S 3/06, OTK ZU 2006, nr 9/A, poz. 146.

¹¹ Zob. Z. Świda, *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w „rozsądnym terminie”*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10, s. 36.

¹² Zob. A. Błachnio-Parzych *et al.*, *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, red. P. Wiliński, Warszawa 2009, LEX.

¹³ Zob. wyrok ETPC z dnia 22 stycznia 2013 roku w sprawie *Ruprecht p. Polsce*, LEX nr 1252840; wyrok ETPC z dnia 13 listopada 2012 roku w sprawie *Bañczyk i Sztuka p. Polsce*, LEX nr 1285185. Por. także P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 233–236.

¹⁴ Zob. wyrok ETPC z dnia 13 listopada 2007 roku w sprawie *Zwoźniak przeciwko Polsce*, skarga nr 25728/05; wyrok ETPC z dnia 28 marca 2006 roku w sprawie *Koss przeciwko Polsce*, skarga nr 52495/99.

do przewlekłości postępowania, należy w szczególności ocenić terminowość i prawidłowość czynności podjętych przez sąd w celu wydania rozstrzygnięcia kończącego postępowanie w sprawie albo czynności podjętych przez prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze w celu zakończenia postępowania przygotowawczego lub czynności podjętych przez sąd lub komornika sądowego w celu przeprowadzenia i zakończenia sprawy egzekucyjnej albo innej sprawy dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego. Oceny tej należy dokonać, opierając się na takich kryteriach jak:

- 1) charakter sprawy;
- 2) stopień faktycznej i prawnej jej zawichości;
- 3) znaczenie dla strony wnoszącej skargę rozstrzygniętych w niej zagadnień;
- 4) zachowanie się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania.

Należy zauważyć, że wskazane kryteria nie mają charakteru katalogu zamkniętego. Wskazują jednak na sposób dokonywania oceny przewlekłości i przesłanek jej wystąpienia.

Kryteria te są zgodne z orzecznictwem ETPC, który wielokrotnie wskazywał, że rozsądna długość trwania postępowania musi być oceniona w świetle szczególnych okoliczności sprawy i z uwzględnieniem kryteriów ustalonych w orzecznictwie Trybunału¹⁵. Podczas dokonywania oceny, czy w sprawie doszło do przewlekłości postępowania, należy uwzględnić łączny dotychczasowy czas postępowania od jego wszczęcia do chwili rozpoznania skargi, niezależnie od tego, na jakim etapie skarga została wniesiona¹⁶. Słusznie podaje się w judykaturze, że ocena długości postępowania powinna być dokonywana na podstawie obiektywnych i ustawowych kryteriów w odniesieniu do realiów faktycznych i prawnych danej sprawy¹⁷. Zauważyć przy tym należy, że o przewlekłości postępowania można mówić zarówno wtedy, gdy sąd nie podejmuje żadnych czynności, jak i wtedy, gdy je podejmuje, ale są one nieprawidłowe

¹⁵ Zob. wyrok ETPC w sprawie *Frydlender p. Francji* [WI], nr 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII.

¹⁶ Por. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 28 marca 2013 roku, III SPZP 1/13.

¹⁷ Postanowienie SN — Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 20 kwietnia 2017 roku, III SPP 17/17, Legalis nr 1617899

i w ich następstwie dochodzi do zwłoki w rozpatrzeniu sprawy¹⁸. Dla oceny, czy postępowanie z udziałem biegłych prowadzone było przewlekłe, istotne znaczenie będzie miała ocena sprawności działań podjętych przez organ procesowy w postępowaniu lub ewentualnie bezczynność tego organu, która wpłynęła na czas trwania postępowania. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu uznał, że czas sporządzania opinii wynoszący 16 miesięcy, przy praktycznie braku reakcji prokuratora na tak długi okres opracowania opinii, nie znajduje żadnego uzasadnienia i usprawiedliwienia w okolicznościach sprawy, tym bardziej jeśli mieć na uwadze niewielką obszerność dokumentu przedłożonego przez biegłą¹⁹. Ocena efektywności postępowania obejmuje także nadzorowanie pracy biegłych przez sąd prowadzący postępowanie, w czym mieści się ocena czynności zmierzających do sprawnego przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego²⁰. Orzecznictwo ETPC, jak również orzecznictwo sądów krajowych, potwierdza, że przyczyn przewlekłości postępowania dowodowego z udziałem biegłych można się doszukiwać w uchybieniach w zakresie sprawności postępowania organów procesowych, w tym w szczególności na płaszczyźnie braku prawidłowej organizacji pracy, w niewłaściwej współpracy organu procesowego z biegłym czy też nienależytym nadzorze nad wykonywaniem czynności przez biegłych. Zwraca się uwagę, że przewlekłość postępowania jest spowodowana brakiem aktywności po stronie sądów w kierunku dyscyplinowania biegłych, nadzorowania postępów w opracowywaniu zleconych opinii oraz w przeciwdziałaniu opóźnieniom postępowania²¹. Niewątpliwie bierność sądu w zakresie nadzoru nad biegłym może prowadzić do przewlekłości postępowania²². Dlatego też ocena terminowości i prawidłowości postępowania obejmować powinna między innymi takie okoliczności jak wyznaczanie terminów rozpraw i posiedzeń, organizacja rozpraw i występujące okresy bezczynności sądu, długość przerw zarządzanych między terminami posiedzeń, usta-

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 24 lutego 2016 roku, III SPP 53/15, LEX nr 2032325.

¹⁹ Zob. postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 27 lutego 2018 roku, II S 1/18, <https://www.saos.org.pl/judgments/333210> (dostęp: 29.01.2024).

²⁰ Por. wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 2010 roku w sprawie *Klik v. Polska*, LEX nr 818263

²¹ P. Złamańczuk, *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania...*, s. 10.

²² Zob. postanowienie SN z dnia 4 lutego 2010 roku, III SPP 1/10, LEX nr 585842.

lanie kolejnych terminów rozpraw, zasadność ich odraczania. Powinna również obejmować ocenę dotyczącą właściwej koncentracji materiału dowodowego, szczególnie w sytuacji, gdy powołano kilku biegłych, terminowość działania biegłych oraz prawidłowość i szybkość wykorzystywania możliwości dyscyplinowania biegłych, przekazywanie akt sprawy między organami postępowania, sporządzanie i doręczanie uzasadnień²³. W pilotażowym wyroku z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie *Rutkowski i inni przeciwko Polsce* ETPC zwrócił uwagę na nieprawidłową praktykę w zakresie dostarczania materiału dowodowego biegłym oraz brak prób zdyscyplinowania biegłych i uznał, że procedurze uzyskania dowodu z opinii biegłego brakowało niezbędnej skuteczności²⁴. Nie ulega wątpliwości, że postępowanie może toczyć się opieszale, między innymi z powodu zbyt długo trwającego opracowywania opinii przez biegłych czy też nieskładania opinii w terminie. Należy przy tym zauważyć, że przewlekłość może zachodzić także wtedy, gdy nie jest zawiniona przez organ prowadzący postępowanie. Może się zatem zdarzyć, że skarga jest uzasadniona, lecz brak jest jakiegokolwiek winy prowadzącego sprawę sędziego lub prokuratora, ponieważ na przykład zaistniały obiektywne trudności z uzyskaniem niezbędnych opinii biegłych. Zwłoka w rozpoznaniu sprawy może być również w dużej mierze efektem okoliczności leżących po stronie biegłego. Może być też wynikiem zawilości sprawy, konieczności przeprowadzenia dowodu z opinii wielu biegłych, w tym różnych specjalności. W literaturze podaje się, że w sprawach medycznych dopuszczenie dowodu z opinii biegłego może być istotnym czynnikiem hamującym sprawność postępowania²⁵. Jednakże według utrwalonego już orzecznictwa ETPC praca biegłych w kontekście postępowania sądowego jest nadzorowana przez sędziego, który pozostaje odpowiedzialny za przygotowanie i bezzwłoczne przeprowadzenie postępowania²⁶.

²³ Zob. szerzej P. Górecki, S. Stachowiak, P. Wiliński, *Skarga na przewlekłość postępowania przygotowawczego i sądowego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 32.

²⁴ Wyrok ETPC z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie *Rutkowski i inni przeciwko Polsce*; sprawa Mariusza Orlikowskiego (skarga nr 13927/11).

²⁵ P. Złamańczuk, *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania...*, s. 10 i przytoczone tam orzecznictwo.

²⁶ Wyrok ETPC z dnia 7 lipca 2015 roku, 72287/10, LEX nr 1749574; wyrok ETPC z dnia 27 kwietnia 2004 roku, 68930/01, LEX nr 124605; wyrok ETPC z dnia 14 października 2003 roku, 76446/01, LEX nr 81405.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że odpowiedzialność za pracę biegłego, za jego wybór w kontekście możliwości sprawnego wykonania zleconych czynności, związane z tym właściwe zakreślenie przedmiotu opiniowania oraz terminowość wydania opinii ponosi organ zlecający, ponieważ to na tym organie ciąży obowiązek sprawnego przeprowadzenia postępowania. To ten organ odpowiada zatem za brak właściwego nadzoru nad biegłym w wypadku, gdy bezczynność w tym zakresie prowadzi do przewlekłości postępowania. Trafnie zauważył Sąd Najwyższy, że obowiązkiem każdego państwa strony Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku jest zapewnienie takiej organizacji i takiego funkcjonowania systemu organów wymiaru sprawiedliwości, aby umożliwiły rzeczywiste i skuteczne korzystanie z gwarantowanego w art. 6 Konwencji prawa do sądu, w tym także prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie²⁷. W orzecznictwie ETPC podkreśla się, że trudności organizacyjne przy przeprowadzaniu dowodu leżące po stronie biegłego albo sądu czy też problemy związane z brakami kadrowymi wobec na przykład ograniczonej liczby biegłych danej specjalności nie powinny być wystarczającym usprawiedliwieniem dla przeciągającego się okresu postępowania dowodowego. Trybunał wskazał przy tym, że główna odpowiedzialność za zwłokę spowodowaną w związku z opiniami biegłych obciąża ostatecznie państwo, które odpowiedzialne jest za to, by system uzyskiwania opinii specjalistów funkcjonował efektywnie²⁸. Obowiązkiem zaś każdego państwa strony Konwencji jest zapewnienie takiej organizacji i takiego funkcjonowania systemu organów wymiaru sprawiedliwości, aby umożliwiły rzeczywiste i skuteczne korzystanie z gwarantowanego w art. 6 Konwencji prawa do sądu, w tym także prawa do rozpoznawania sprawy w rozsądnym terminie²⁹.

²⁷ Zob. postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 109/05, OSNP 2006, nr 1–2, poz. 33; por. także postanowienie SN z dnia 8 marca 2005 roku, III SPP 34/05, OSNP 2005, nr 20, poz. 327.

²⁸ Zob. wyrok ETPC z dnia 25 czerwca 1987 roku w sprawie *Capuano p. Włochom*, Series A nr 119, s. 14, § 32. Również wyrok ETPC z dnia 16 kwietnia 2002 roku w sprawie *Goc przeciwko Polsce* (skarga nr 48001/99), sprawa *Ciborek przeciwko Polsce* (skarga nr 52037/99) czy też sprawa *Rawa przeciwko Polsce* (skarga nr 38804/97).

²⁹ Zob. postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 109/05, OSNP 2006, nr 1–2, poz. 33.

Zasięgnięcie opinii biegłego

Konieczność zasięgnięcia dowodu z opinii biegłego może nastąpić na każdym etapie postępowania karnego, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Kryteria oceny pojęcia rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie mają zastosowanie również w odniesieniu do postępowania przygotowawczego. W postępowaniu przygotowawczym opinia biegłego może być ważnym dowodem świadczącym o wysokim prawdopodobieństwie popełnienia przestępstwa. Należy zwrócić uwagę, że już na etapie powoływania biegłego mogą zachodzić wątpliwości, czy dla rozstrzygnięcia danej sprawy niezbędna jest wiedza specjalna. W niektórych sprawach pojawiają się bowiem wątpliwości, czy organy procesowe nie korzystają z pomocy biegłych przesadnie, czy poprzez powołanie biegłego do sprawy organy procesowe nie unikają samodzielnej oceny faktów dowodowych i przerzucają ten ciężar na biegłych. W jednym z orzeczeń sąd uznał, że ocena, czy nożem można przebić oponę w samochodzie, nie wymaga wiedzy specjalnej³⁰. W innym przypadku Sąd Najwyższy przyjął, że z uwagi na specyfikę slangu (języka przestępczego) używanego przez osoby pełniące przestępstwa może zajść wyjątkowy przypadek uzasadniający powołanie przez sąd biegłego z zakresu kryminologii przestępczości narkotykowej i slangu narkotykowego³¹. Na organie procesowym zlecającym wykonanie opinii ciąży obowiązek dokonania oceny, czy w rozpatrywanej sprawie występują takie zagadnienia, które wymagają sięgnięcia po wiadomości specjalne, czy też organ jest w stanie sam je rozpoznać bez udziału biegłego. Należy przy tym zauważyć, że powołanie biegłego w sytuacji, gdy stwierdzenie okoliczności faktycznych wymaga dysponowania wiedzą specjalną jest obowiązkiem organu procesowego. Przepisy procesowe wymagają zasięgnięcia opinii biegłego lub biegłych wówczas, jeżeli dla stwierdzenia okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymagane są wiadomości specjal-

³⁰ Postanowienie SN z dnia 28 lipca 2021 roku, IV KK 329/21, LEX nr 3395863.

³¹ Postanowienie SN z dnia 6 czerwca 2018 roku, IV KK 246/18, LEX nr 2555743.

ne (art. 193 § 1 kpk)³². Okolicznościami mającymi istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy są między innymi okoliczności, które mogą mieć wpływ na treść decyzji kończącej postępowanie. Z kolei przez wiadomości specjalne rozumie się takie wiadomości, które przekraczają normalną, ogólnie dostępną w danym społeczeństwie wiedzę w zakresie nauki, sztuki, techniki czy rzemiosła. Będą to wiadomości, które z jednej strony przekraczają zasób wiedzy przeciętnie inteligentnego i przeciętnie wykształconego człowieka, z drugiej zaś strony są konieczne do stwierdzenia określonych okoliczności istotnych dla danej sprawy³³. Wiadomościami specjalnymi nie będą jednak te wiadomości, które są dostępne dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym, wykształceniu i zasobie wiedzy ogólnej³⁴. Jeżeli jakaś okoliczność podlega ustaleniu w postępowaniu karnym, a jednocześnie jej ustalenie wymaga wiadomości specjalnych, to na organie procesowym ciąży obowiązek zasięgnięcia opinii biegłego. Przy czym organ procesowy jest zobligowany do dopuszczenia takiego dowodu nawet w sytuacji, gdyby sam dysponował wiedzą specjalną. W orzecznictwie wskazuje się, że nawet gdyby sąd miał wiadomości specjalne, to powinien i tak zasięgnąć opinii biegłego, treść tych wiadomości bowiem nie jest dostępna stronom, a więc nie pozwala na weryfikację tych wiadomości³⁵. Uważa się również za niedopuszczalne zastąpienie dowodu z opinii biegłego własnym odmiennym

³² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

³³ Zob. T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 9. Podobnie T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 12. Por. T. Hanausek, *Ekspertyza kryminalistyczna*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1973, nr 1, s. 92.

³⁴ Natomiast wiedza, która jest dostępna dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym i wykształceniu, może już zostać zastąpiona wiedzą sędziego i doświadczeniem sędziowskim. Zob. wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1976 roku, II KR 48/76, OSNKW 1976, z. 10–11, poz. 133. Por. Z. Doda, A. Gaberle, *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1997, s. 81.

³⁵ Wyrok SN z dnia 15 listopada 2022 roku, II KK 374/22, LEX nr 3552508, por. wyrok SN — Izba Karne z dnia 13 września 2023 roku, I KK 160/23, Legalis. W jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy uznał, że nawet wówczas, gdy rozpoznający sprawę sędzia sądu *ad quem* orientował się w stopniu ponadprzeciętnym w problematyce logowania się telefonów i azymutów, za pomocą których doszło do tego logowania, to i tak zobligowany był skorzystać z dowodu z opinii biegłego, co jasno wynikało z treści art. 193 § 1 kpk. Zob. wyrok SN z dnia 9 września 2020 roku, IV KK 155/19, LEX nr 3276408.

stanowiskiem organu procesowego. Byłoby to bowiem ustalanie faktów bez wymaganych dowodów³⁶. Zasadnicze znaczenie dla całego toku postępowania ma również wybór odpowiedniego biegłego, ponieważ nieprawidłowy jego dobór lub zła komunikacja z nim mogą skutkować koniecznością uzupełniania opinii lub wymagać powoływania nowego biegłego do sprawy i tym samym przedłużać proces, a przez to prowadzić do przewlekłości postępowania.

Praktyka orzecznicza wskazuje, że często organy procesowe poszukują biegłych, ponieważ brakuje wykwalifikowanych ekspertów w szczególnie wąskich specjalnościach, na przykład z zakresu analizy ekonomiczno-finansowej, nowoczesnych technologii, z zakresu nauk medycznych, w tym zwłaszcza ekspertów o rzadkiej specjalizacji. Bardzo ważne jest przy tym, aby do konkretnej sprawy został dobrany biegły specjalizujący się w takiej dziedzinie, która jest wymagana w sprawie. Etap poszukiwania i wybór biegłego mają bardzo istotne znaczenie dla sprawności postępowania, ponieważ najczęściej wpływają na cały tok procesu, na szybkość postępowania, na zaufanie stron do wiedzy biegłego, na rzetelność procesu. W tym względzie istotne znaczenie będzie miało zapewnienie dostępu do wysoko wykwalifikowanych ekspertów. Należy tutaj zwrócić uwagę, że ustawodawca dostrzega problemy związane z niedostateczną liczbą biegłych. Na aprobatę zasługuje utworzenie Instytutu Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi³⁷, którego jednym z celów są opracowywanie ekspertyz i wydawanie opinii na zlecenie sądów, prokuratur oraz innych podmiotów uprawnionych, co z pewnością może przyczynić się do poprawy sytuacji w zakresie zlecania sporządzania ekspertyz, zwłaszcza w obszarach: ekonomii, finansów, rachunkowości, podatków i ceł, rynków kapitałowych, bankowości i ubezpieczeń, działalności i finansowania przedsiębiorstw, przekształceń własnościowych czy cyberprzestępczości gospodarczej. Podobnie należy ocenić utworzenie Instytutu Ekspertyz Medycznych w Łodzi³⁸. Przedmiotem dzia-

³⁶ Wyrok SN z dnia 14 marca 2023 roku, IV KK 298/22, LEX nr 3572239.

³⁷ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi. (Dz.Urz.MS. z 2018 r. poz. 206).

³⁸ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 października 2021 roku w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Medycznych w Łodzi (Dz.Urz.MS. z 2021 r. poz. 239).

łałości Instytutu zgodnie z jego statutem jest współpraca z organami wymiaru sprawiedliwości i ścigania, realizowana poprzez prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych oraz opracowywanie ekspertyz i wydawanie opinii z zakresu nauk medycznych. Jego działalność ma na celu usprawnienie procesu opiniowania sądowo-lekarskiego i przeciwdziałanie przewlekłości postępowań w sprawach karnych i cywilnych wynikającej z niedostatecznej liczby podmiotów opiniujących i lekarzy biegłych z dziedziny medycyny, a także przeciwdziałanie wydawaniu opinii nieprzydatnych dla prowadzonych postępowań. W praktyce istotnym problemem jest niewystarczająca liczba biegłych sądowych z zakresu medycyny zwłaszcza w postępowaniach, w których zachodzi potrzeba zasięgnięcia opinii biegłego o wąskiej specjalizacji. Duże zapotrzebowanie na biegłych określonej specjalizacji powoduje, że są oni nadmiernie obciążeni pracą, co w konsekwencji może się przełożyć na długi czas oczekiwania na opinię. W Polsce organ procesowy ma możliwość wyboru konkretnego eksperta z listy biegłych sądowych prowadzonej przez prezesów sądów okręgowych z obszaru danej apelacji³⁹. Organ procesowy może również powołać do pełnienia czynności biegłego każdą inną osobę, o której poweźmie wiadomość, że ma ona odpowiednią wiedzę

³⁹ Zgodnie z art. 157 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku Prawo o ustroju sądów powszechnych to prezes sądu okręgowego ustanawia biegłych sądowych i prowadzi ich listę (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070 ze zm.). Według § 12 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych biegłym może być ustanowiona osoba, która: 1) korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich; 2) ukończyła 25 lat życia; 3) posiada teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona; 4) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego; 5) wyrazi zgodę na ustanowienie jej biegłym (Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133 ze zm.). Należy tutaj zwrócić uwagę, że wprowadzenie systemu teleinformatycznego ROBUS (Rejestr Osób Biorących Udział w Postępowaniach Sądowych) może przyczynić się do poprawy wyszukiwania informacji o biegłych sądowych. Ministerstwo Sprawiedliwości prowadzi prace legislacyjne nad uzupełnieniem obecnie funkcjonującego systemu ROBUS o dodatkowe dane dotyczące biegłych sądowych. Zgodnie z art. 157 § 1a biegly wpisany na listę biegłych sądowych będzie miał obowiązek założenia konta w portalu informacyjnym. Przepis art. 157 § 1a został dodany ustawą z dnia 7 lipca 2023 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego, ustawy — prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy — kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 1860), która wchodzi w życie 14 marca 2024 roku.

w danej dziedzinie (art. 195 kpk). Może się także o wydanie opinii zwrócić do odpowiedniej instytucji naukowej lub specjalistycznej (art. 193 § 2 kpk). W praktyce orzeczniczej najliczniejszą grupę tworzą biegli powoływani z listy biegłych sądowych. Powołanie biegłego do sprawy musi nastąpić przez uprawniony organ we właściwej formie procesowej. Przepisy nie pozostawiają wątpliwości, że jedyną formą, w jakiej organ prowadzący postępowanie może dopuścić dowód z opinii biegłych, jest postanowienie (art. 194 kpk). Istotne jest prawidłowe sformułowanie postanowienia o dopuszczeniu tego dowodu. Zgodnie z przepisami w postanowieniu o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego należy wskazać:

1) imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, a w wypadku opinii instytucji, w razie potrzeby, specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy;

2) przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych;

3) termin dostarczenia opinii.

W celu poprawy szybkości i sprawności postępowania szczególnie ważne jest w miarę precyzyjne określenie przedmiotu i zakresu ekspertyzy. W doktrynie przedmiotem ekspertyzy określa się spostrzeżenie przez biegłego pewnych faktów oraz wydanie swojego sądu o ich znaczeniu, przyczynie i skutkach⁴⁰. Może to być również fakt lub zespół faktów, których wyjaśnienie zlecono biegłemu⁴¹. W literaturze pod określeniem zakresu ekspertyzy rozumie się granice i cel badań, wskazanie materiału badawczego i sposobu przeprowadzenia badań⁴². Pojęcia przedmiotu i zakresu ekspertyzy konkretyzują się w pytaniach, które należy postawić biegłemu, aby dowód z opinii spełnił swoje zadanie⁴³. Za niedopuszczalne należy uznać powoływanie biegłych do wypowiedzenia się na temat, który nie wymaga wiadomości specjalnych. Błędem byłoby zwracanie się do biegłego o dokonanie interpretacji przepisów prawa, ponieważ

⁴⁰ Zob. S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym*, Warszawa 1961, s. 665.

⁴¹ S. Kalinowski, *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972, s. 13. Por. T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego...*, s. 31.

⁴² H. KołECKI, *Określenie przedmiotu ekspertyzy w postanowieniu o powołaniu biegłego*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 8–9, s. 185.

⁴³ S. Kalinowski, *Opinia biegłego...*, s. 32.

jest to domeną organu procesowego. Pytania mają zasadnicze znaczenie, gdyż umiejętne ich postawienie ułatwia biegłemu zadanie i wyznacza właściwe granice jego działalności. Należy również zwrócić uwagę, czy pytania do biegłych nie są zbyt ogólnikowe oraz czy nie wykraczają poza kompetencje biegłych. Nieprawidłowe jest także sformułowanie pytania w taki sposób, że nie można na nie udzielić odpowiedzi. Błędne będzie również stawianie biegłym pytań, które sugerują odpowiedź.

Słusznie stwierdza się w literaturze, że brak jasności co do zakresu zadań stawianych biegłemu w konkretnej sprawie, nieporuszenie w postanowieniach kwestii istotnych albo kierowanie pytań zbędnych, wychodzących poza kompetencje eksperta powodują, że organ procesowy otrzymuje niepełne lub niejasne opinie i musi później je uzupełniać bądź wyjaśniać⁴⁴. Dlatego już na tym etapie postępowania należy postulować szerszą współpracę organu procesowego z biegłym w celu sprecyzowania przedmiotu ekspertyzy poprzez właściwe postawienie pytań czy też w celu wyboru wykonawcy ekspertyzy, jak również zebrania materiału do badań czy już samej możliwości przeprowadzenia ekspertyzy. Współpraca ta może przyczynić się do usprawnienia postępowania i wyeliminowania wad opinii, a tym samym do przyspieszenia toku postępowania. W literaturze postuluje się zasięganie takich konsultacji w kwestiach:

1) zasadności przeprowadzania ekspertyzy z uwagi na możliwości poznawcze;

2) wyboru wykonawcy ekspertyzy;

3) wyboru metody badawczej;

4) zebrania materiału do badań;

5) sprecyzowania celu ekspertyzy poprzez właściwe postawienie pytań;

6) możliwości przeprowadzenia ekspertyzy w określonym czasie⁴⁵.

Czynnością mającą bezpośredni wpływ na usprawnienie toku postępowania i jego szybkość jest przestrzeganie treści art. 194 kpk poprzez wskazywanie biegłym terminu dostarczenia opinii. Zasadą powinno być, że dopuszczając dowód z opinii biegłego, zgodnie z treścią art. 194 kpk

⁴⁴ Zob. T. Tomaszewski, *Postanowienia o powołaniu biegłego w teorii i praktyce*, „Praktyka Kryminalistyczna” 1984, nr 163, s. 66.

⁴⁵ Z. Kegel, *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*, Wrocław 1976, s. 90. Podobnie T. Chrustowski, *Biegły w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa 1977, s. 34.

jednocześnie określa się termin wykonania tej opinii poprzez wyznaczenie konkretnej daty lub konkretnego okresu. Dzięki temu organ procesowy ma możliwość kontroli procesu opiniowania co do jego terminowego przeprowadzenia. Wyznaczenie terminu ma również istotne znaczenie dla sposobu procedowania, gdyż pozwala na zaplanowanie kolejnego terminu rozprawy. Jest również czynnikiem mobilizującym samych biegłych. W praktyce organ procesowy przy ustalaniu terminu dostarczenia opinii powinien jednak brać pod uwagę charakter tej opinii, zakres i rodzaj materiału procesowego wymagającego badań, obciążenie biegłego pracą, jak również realne możliwości wykonania przez biegłego nałożonych na niego zadań. Dlatego z reguły organ procesowy nie powinien ustalać terminu arbitralnie, chyba że według jego wiedzy biegły może wykonać ekspertyzę, nie uchybiając wyznaczonemu terminowi. Wydaje się, że najlepiej ustalić taki termin poprzez skonsultowanie się z biegłym, który miałby wykonywać ekspertyzę⁴⁶. W przypadku bowiem uzyskania przez zlecającego informacji wskazujących na długi czas oczekiwania na wydanie opinii powinien dokonać ustaleń co do możliwości zlecenia jej innej osobie. Należy również zwrócić uwagę, że obowiązek dostarczenia opinii w terminie dotyczy także biegłego, który w sytuacji braku możliwości sporządzenia i dostarczenia opinii we wskazanym w postanowieniu terminie winien zwrócić się do organu procesowego o przedłużenie tego terminu, wskazując na powody uniemożliwiające mu przedłożenie opinii w terminie.

W sytuacjach nienależytego wykonywania przez biegłego obowiązków, w szczególności opieszałości w dostarczeniu opinii, niestawienia się na wyznaczone terminy rozpraw albo wręcz uporczywego niestawiania się na wyznaczone terminy, organ procesowy powinien wziąć pod uwagę środki przewidziane przepisami prawa w celu zdyscyplinowania biegłego. Kodeks postępowania karnego przewiduje wystarczające środki do dyscyplinowania biegłych w postaci nakładania kar pieniężnych za nieuzasadnioną zwłokę w przygotowaniu opinii czy też niewykonywanie obowiązku stawienia się na rozprawę. Zgodnie z przepisami na biegłego, który bez należytego usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie albo bez zezwolenia tego organu

⁴⁶ Podobnie Z. Kegel, *Ekspertyza...*, s. 97.

wydział się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, można nałożyć karę pieniężną w wysokości do 3 tys. złotych (art. 285 § 1 kpk). W razie zaś uporczywego uchylania się od wykonania czynności biegłego można zastosować, niezależnie od kary pieniężnej, aresztowanie na czas nieprzekraczający 30 dni (art. 287 § 2 kpk). Wydaje się jednak, że bardziej dotkliwe są wprowadzone sankcje w postaci możliwości obniżenia wynagrodzenia biegłego, a nawet odstąpienia od jego przyznania w przypadku nierzetelności opiniowania czy też jego istotnej i nieusprawiedliwionej przewlekłości. Jeżeli bowiem opinia jest nierzetelna lub została sporządzona lub złożona ze znacznym nieusprawiedliwionym opóźnieniem, wynagrodzenie biegłego ulega odpowiedniemu obniżeniu, a zgodnie z przepisami można również odstąpić od przyznania wynagrodzenia lub zwrotu jakichkolwiek kosztów poniesionych przez biegłego związanych z jej sporządzeniem lub złożeniem (art. 618f § 4b kpk). Sankcje te powinny w sposób dyscyplinujący wpłynąć na biegłych, przyczyniając się do ich większego zaangażowania i większej staranności przy wykonywaniu obowiązków zleconych przez sąd czy prokuratora. Natomiast nie podejmując żadnych czynności w celu zdyscyplinowania biegłego w zakresie terminowego opracowania opinii, sankcjonuje się jego opieślność i tym samym przyczynia do przewlekłości postępowania. Należy tutaj zwrócić uwagę, że podstawowym problemem często nie jest sama opieślność biegłych w sporządzaniu ekspertyz, ale brak reakcji ze strony organu procesowego na nieterminowe wykonywanie opinii. Problemem, który od lat jest wskazywany szczególnie przez środowisko eksperckie, pozostaje niskie wynagrodzenie za wykonaną pracę. Biegli od lat narzekają, że ich praca jest wynagradzana nieadekwatnie w stosunku do dużej odpowiedzialności i nakładu pracy. W praktyce można zauważyć, że niektórzy fachowcy nie są zainteresowani występowaniem w roli ekspertów sądowych ze względu na obowiązujące biegłych zbyt niskie stawki wynagrodzenia. Obecnie obowiązująca regulacja wynagrodzenia biegłych w wielu sytuacjach jest nieadekwatna do oferowanych stawek rynkowych, co również przyczynia się do deficytu biegłych i przekłada na długi czas oczekiwania na opinie i — co za tym idzie — na przewlekłość procesów. Dotyczy to zwłaszcza biegłych z zakresu medycyny o poszukiwanych specjalizacjach, którzy z tego powodu mogą unikać pełnienia funkcji biegłych sądowych. Problem ten jest dostrzegany także

przez Ministerstwo Sprawiedliwości, które w 2023 roku przygotowało nowe rozporządzenie w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym⁴⁷. Projektowane rozporządzenie ma zająć miejsce obecnie obowiązującego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 roku⁴⁸. Projektowane rozporządzenie ma na celu zapewnienie lepszych warunków wynagradzania biegłych, co może spowodować zwiększenie ich dostępności, przyspieszenie opiniowania oraz zainteresowanie najlepszych specjalistów. Postulat podniesienia wynagrodzeń biegłych, tak by zachęcić najlepszych specjalistów do objęcia funkcji, zasługuje na aprobatę, ponieważ potrzebne są konkurencyjne stawki, aby przyciągnąć najlepszych specjalistów. Należałoby go jednak powiązać z podniesieniem wymagań merytorycznych w zakresie doświadczenia i wiedzy w stosunku do biegłych wpisywanych na listy.

Podsumowanie

Podejmując próbę wskazania możliwości usprawnienia toku postępowania z udziałem biegłych sądowych tak, aby mogło się ono odbywać sprawnie, efektywnie i zgodnie z wymogami rzetelnego procesu sądowego, należy zwrócić uwagę na szersze propagowanie standardów wypracowanych w orzecznictwie ETPC. Konieczne wydaje się także wyeliminowanie wszelkich uchybień w zakresie sprawności postępowania lub ich ograniczenie poprzez podejmowanie niezbędnych czynności, czy to w ramach wewnętrznego nadzoru administracyjnego, czy też poprzez zmiany systemowe mające na celu bardziej efektywne korzystanie z pomocy ekspertów.

Należy również postulować szerszą współpracę organu procesowego z biegłym, w szczególności przy wskazywaniu zakresu ekspertyzy i określaniu terminu dostarczenia opinii, jak również konsultowanie z biegłym

⁴⁷ Projekt rozporządzenia trafił do Rządowego Centrum Legislacji i miał wejść w życie 1 stycznia 2024 roku.

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 roku w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2013 r. poz. 508 ze zm.).

tych przypadków, w których organ procesowy ma wątpliwości co do wyboru rodzaju specjalności biegłego czy też samej zasadności przeprowadzenia ekspertyzy. W celu zatem przeciwdziałania przewlekłości postępowania należy zwrócić szczególną uwagę na konieczność ścisłego nadzoru nad terminowością czynności wykonywanych przez biegłych. Należałoby również zwrócić uwagę, że na przyspieszenie toku postępowań sądowych wpływ może mieć konieczność kompleksowego i pełnego gromadzenia materiału dowodowego. Szczególnie w sprawach wymagających dopuszczenia dowodu z opinii kilku biegłych koncentracja materiału dowodowego może przyczynić się do usprawnienia postępowania.

Należy również mieć na uwadze, że sprawny wymiar sprawiedliwości jest w dużej mierze uzależniony od dostępu do ekspertów i od jakości samych opinii wydawanych przez biegłych. Usprawnienie toku postępowania sądowego może nastąpić również poprzez nowe regulacje prawne gwarantujące dostęp do wysoko wykwalifikowanych i kompetentnych biegłych. Problemy dotyczące dostępności biegłych czy weryfikacji ich kompetencji powinny zostać uregulowane kompleksowo w akcie prawnym rangi ustawy. Należy wprowadzić system wynagradzania biegłych, tak aby przystawał do realiów rynkowych i zachęcał potencjalnych specjalistów do wykonywania opinii na potrzeby wymiaru sprawiedliwości. Na ustawodawcy spoczywa obowiązek stworzenia odpowiednich rozwiązań prawnych poprzez regulacje systemowe, które mogą się przyczynić do usprawnienia toku postępowania sądowego z udziałem biegłych. *De lege ferenda* należy zatem oczekiwać kompleksowego uregulowania statusu biegłych sądowych w jednym akcie prawnym rangi ustawowej. Obowiązkiem państwa jest zapewnienie takiej organizacji i takiego funkcjonowania systemu organów wymiaru sprawiedliwości, aby system uzyskiwania opinii biegłych funkcjonował efektywnie. W konsekwencji przyczynić się to może do zmniejszenia liczby skarg na przewlekłość postępowania kierowanych do sądów krajowych i ETPC.

Wykaz aktów prawnych

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2004 r. Nr 179, poz. 1843 ze zm. tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1725).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 roku w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2013 r. poz. 508 ze zm.).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi. (Dz.Urz.MS. z 2018 r. poz. 206).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 października 2021 roku w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Medycznych w Łodzi (Dz.Urz.MS. z 2021 r. poz. 239).

Bibliografia

- Błachnio-Parzych A., Kosonoga J., Kuczyńska H., Nowak C., *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, red. P. Wiliński, Warszawa 2009, LEX.
- Chrustowski T., *Biegły w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa 1977.
- Doda Z., Gaberle A., *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1997.
- Górecki P., Stachowiak S., Wiliński P., *Skarga na przewlekłość postępowania przygotowawczego i sądowego. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Kudli przeciwko Polsce — dotyczący czasu i warunków stosowania aresztu tymczasowego, sprawności procesu karnego oraz prawa do skutecznego środka odwoławczego*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 1, s. 119–125.
- Hanausek T., *Ekspertyza kryminalistyczna*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1973, nr 1, s. 89–108.
- Hofmański P., *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995.
- Hofmański P., Szumiało-Kulczycka D., Waltoś S., *Przewlekłość procesu karnego w Polsce i środki jej zwalczania*, [w:] *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić?*, red. J. Czapska, S. Waltoś, Warszawa 2005, s. 19–80.

- Kalinowski S., *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972.
- Kegel Z., *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*, Wrocław 1976.
- Kołecki H., *Określenie przedmiotu ekspertyzy w postanowieniu o powołaniu biegłego*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 8–9, s. 178–187.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2013, LEX.
- Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2010, Legalis.
- Świda Z., *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w „rozsądnym terminie”*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10, s. 36–48.
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998.
- Tomaszewski T., *Postanowienia o powołaniu biegłego w teorii i praktyce*, „Praktyka Kryminalistyczna” 1984, nr 163, s. 66–75.
- Widła T., *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992.
- Złamańczuk P., *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania w procesach medycznych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 4, s. 3–17.

Orzecznictwo

- Wyrok ETPC z dnia 25 czerwca 1987 roku w sprawie *Capuano p. Włochom*, Series A nr 119.
- Wyrok ETPC z dnia 16 kwietnia 2002 roku w sprawie *Goc przeciwko Polsce* (skarga nr 48001/99).
- Wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 2010 roku w sprawie *Klik v. Polska*, LEX nr 818263.
- Wyrok ETPC z dnia 13 listopada 2012 roku w sprawie *Bañczyk i Sztuka p. Polsce*, LEX nr 1285185.
- Wyrok ETPC z dnia 22 stycznia 2013 roku w sprawie *Ruprecht p. Polsce*, LEX nr 1252840.
- Wyrok ETPC z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie *Rutkowski i inni przeciwko Polsce*, sprawa Mariusza Orlikowskiego (skarga nr 13927/11).
- Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 109/05, OSNP 2006, nr 1–2, poz. 33.
- Postanowienie SN z dnia 24 lutego 2016 roku, III SPP 53/15, LEX nr 2032325.
- Postanowienie SN z dnia 6 czerwca 2018 roku, IV KK 246/18, LEX nr 2555743.
- Postanowienie SN z dnia 28 lipca 2021 roku, IV KK 329/21, LEX nr 3395863.
- Postanowienie SN — Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 20 kwietnia 2017 roku, III SPP 17/17, Legalis nr 1617899.
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 27 lutego 2018 roku, II S 1/18, <https://www.saos.org.pl/judgments/333210>.
- Postanowienie SO w Gliwicach z dnia 4 września 2018 roku, III S 199/18, LEX nr 2589656.
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 28 marca 2013 roku, III SPZP 1/13.

The length of proceedings and the need for an expert opinion in criminal cases — comments *de lege lata* and *de lege ferenda*

Abstract

This publication aims to highlight the practical issues related to the participation of experts in criminal proceedings in terms of their timely and proper performance of their opinions in confrontation with the guaranteed right of the parties to a hearing without undue delay. The aim of the following publication is also to draw attention to the prolonged lack of comprehensive statutory regulation of the institution of an expert witness and the resulting consequences for the efficiency of court proceedings involving expert witnesses.

Keywords: expert witness, reasonable time, lengthiness of proceedings, fair trial, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights